

Note despre amăgire

LUCIAN IONEL

1. Autoînșelarea dinspre viitor

În prelegerile pe care gânditorul Alexandru Dragomir le-a ținut în 1987, într-un cerc privat, redată în cartea publicată postum, *Crise banalității metafizice*, e tematizată autoînșelarea. Autorul pleacă de la ideea lui Socrate, cum că autentică autoînșelare e faptul de a nu ști că nu știi; de a nu recunoaște neștiința. Dragomir aplică gândul ipostazelor temporale. Ce înseamnă autoînșelarea în trecut, în prezent, în viitor? Redăm, în cele ce urmează, amăgirea ce apare în raport cu viitorul.

Visurile sînt primul tip de amăgire. „Visul”, care e însoțitorul nostru intim, supremul nostru secret, ne proiectează în ipostaza eroului, a „excelenței personale”. Visăm măreția, visăm gloria, visăm vîrfurile atins într-un domeniu sau altul. Deși el ar fi specific perioadei adolescenței, adesea îi însoțește pe mulți întreaga viață. Nu faptul că un vis din copilărie a rămas neîmplinit stîrnește regretul adultului, ci starea activă a visului e cea care provoacă resimțirea eșecului. Visul „geniului necunoscut (încă)”, al lui Don Juan, al gloriei (superstarul) sînt doar cîteva variante. Ele proiectează mereu un ideal de persoană, care sîntem noi înșine, dar mereu la timpul viitor: „Visurile acestea creează adevărații ratați”.

Veleități numeste Dragomir o altă modalitate a autoînșelării. O veleitate e o abilitate, dar, în acest caz, e o abilitate proiectată în viitor: „orice veleitate pune în joc părerea supralicitată despre capacitatea proprie”. O supraevaluare a ceea ce pot să fac, a limitelor obiective în care sînt prins. „De ce e periculos veleitarismul? Pentru că împiedică pe «fac» prin mirajul lui «am să fac», în care acest «am să fac» devine drag. Veleitatea este deci acel proiect de a face care te împiedică să faci”. E cazul în care îți propun acțiuni irealizabile – cel mai adesea, încă neîncepute, și la fel de des, cît mai multe.

Ar putea fi numite planuri cantitative. Totuși, ele ridică o problemă: cantitatea lor „visată” provoacă o discrepanță atît de mare cu realitatea/actualitatea cantității, încît acțiunea însăși e descurajată. Primul pas întru împlinirea planului e lăsat baltă. A îți propune ceea ce nu poți să faci, în cele din urmă, la totală nonacțiune. Ceea ce rămîne sînt doar proiectele, abandonate sau chiar neîncepute. Și mai rămîne dulceata imaginată a proiectului – undeva, într-un viitor: „Această inadecvare la posibilitățile proprii este altă sursă a ratării”.

Dragomir mai menționează proiectele concrete, cînd sînt realizabile și înscrise în limitele posibilului. Riscul lor îl reprezintă însă inflexibilitatea. Un plan care pe parcurs nu se schimbă din cauza fixității proiectiei inițiale e, de asemenea, un proiect ratat. Pe drum se pot întîlni lucruri neprevăzute: ele aduc modificări în proiectul inițial. „Nu este obligatoriu ca lucrurile să iasă așa cum le-ai văzut la început, pentru că pe parcurs ajungi uneori să le vezi mai bine”.

În tema autoînșelării în prezent, Dragomir va încerca mai degrabă soluții ale „științei de sine”, soluții ce ar rezolva și raportul la viitor.

2. Autoînșelarea dinspre prezent

Am vorbit despre modul în care omul își poate falsifica cunoașterea de sine prin anumite feluri de a se raporta la viitor. Prelegerea lui Dragomir, redată în *Crise banalității metafizice*, continuă cu ipostaza prezentului. Dar, de această dată, nu maladiile sînt cele descrise, ci stările de sănătate. Maladiile sînt deviații de la aceste stări. Chiar *maladiile viitorului* (visurile, veleitățile, proiectele inflexibile) se vindecă odată cu un bun „management” al prezentului.

Alexandru Dragomir avertizează că pacientul discursului despre prezent devine „intelectualul”. Discursul se adresează „intelectualului” pentru a lua doar un caz al raportului la propriul prezent. Nu intelectualul canonizat, de salon sau cu patalama, ci cel în viața căruia se joacă o întrebare asupra sinelui, o căutare de sine. Căutare ce pleacă, după Socrate și Dragomir, de la conștientizarea neștiinței. Trebuie să îți ordonez viața, să iau decizii în propria-mi viață, dar nu știu principiile după care să o fac.

Primul lucru care ar trebui să îl definească pe acest om este problematica proprie. Dragomir spune că *Selbstwissen* (cunoașterea de sine), „nu

se obține, stînd, de pildă, în fotoliu, și întrebîndu-mă cum sînt eu?”, ci e vorba de o „junglă a problematicii proprii. Le vin neconținut ideii și le vin tot soiul de idei”. O problematizare venită nu din afară (cum ar fi lecturile), ci o problematizare venită continuu din viața trăită. Abia aici lecturile pot deveni instrumente, menite să ne ajute a înțelege fenomenele trăite.

Notițele abundente reflectă abundența gîndirii: cazul lui Wittgenstein, Nietzsche etc. Iar abundența nu e una haotică, în ciuda aspectului de junglă, ci una coerentă: ea reflectă construcția spiritului celui ce caută, drumul său: „Din aceste idei notate apar tu însuși și, citindu-le ulterior, ajungi să vezi ceea ce, cînd le notai, nu îți dădeai seama: că ele au o anumită structură, că ele nu sînt o junglă și, mai ales, că nu sînt jonglate, că nu sînt modalități de auto-înșelare, ci un *Selbstwissen* autentic”.

„Pentru a nu fi falsificante, solicitările exterioare nu trebuie acceptate decît dacă se înscriu în problematica proprie și refuzate – în măsura posibilului – dacă nu se întîmplă așa”. Făcînd o paranteză, discursul apare pedant și eticizant. Eticizarea a fost mereu, într-adevăr, riscul filosofiei românești: acela de a aduce orice temă în aplicația etic-individuală. Dar, în cazul lui Dragomir, nu e vorba de o spiritualizare gratuită a acestei teme, ci de o practică anume: cei ce intenționează a gîndi au de a face cu astfel de condiții. Solicitățile exterioare, spre exemplu, sînt cele care te pot fura, căruia cu timpul ajungi să li te supui, odată ce devin obicei sistematic. Dar ele inițial vin din afară, și nu, precum problema proprie, dinăuntru. Chipul intern al problematicii proprii se înădușă sub atacul funcției ce trebuie îndeplinite (adesea de „intelectual”) în afară. Chipul „extern”, solicitat, ajunge să fie acceptat ca proprie imagine.

Punctul accentuat al prelegerii lui Dragomir este munca concretă. Ea se opune visurilor, proiectelor ireale: „Pornind de la prezent pot afla cine sînt. El este de fapt locul eului și aici, în prezent, se joacă existența noastră. Viitorul este posibilitate, trecutul s-a dus”. Reflecția din oglinda prezentului îți spune într-adevăr în ce stadiu am ajuns. Privirea ei poate aduce conști-

ința că eroul, excelența stau încă departe. „Ceea ce fac acum e foarte greu să falsific”. Cei care visează la rezolvarea filosofică a problemei timpului ar trebui să se întrebe asupra stadiului prezent al proiectului. Acest fel de a judeca elimină criteriul viitorului – voi fi cîndva cineva –, prin care ne păsim, ne îngăduim, ne chiar umflăm deseori.

Munca concretă e cea care face primul pas pe drum și se menține pe el: „Munca concretă poate fi sau o creație febrilă și inspirată, sau una căzută și elaborată. [...] Lupta aceasta de a-ți prinde propriul gînd și de a-l formula este o excelență metodă de a ajunge la tine”. Munca „intelectuală” nu e făcută deci de dragul ei sau de dragul proiectului, lucrării. Ea are în vedere propria persoană, propria problematică. Ea pleacă de la problematica proprie și se repercutează acolo. E ieșirea din autofalsificare. Iar această stare e una ce trebuie să fie continuă, nu duplicatoare (momente cînd sînt eu, și momente cînd fac lucruri ce nu mă reprezintă): „În fiecare clipă a prezentului trebuie să fiu în întregime așa cum sînt. Trebuie să ajung ca fiecare lucru pe care îl fac să mă reprezinte”.

Cu această idee a prezentului continuu Dragomir sugerează riscul unei duplicități izolatoare. Ba chiar în rîndurile următoare va vorbi despre „riscul închiderii: posed o totală cunoaștere și stăpînire de sine, precum și capacitatea de a traduce în fapt propria-mi înțelegere”. Dimpotrivă, Dragomir vorbește de un prezent deschis – interpersonal, l-am putea numi. Atitudinea de „știu că în fond nu știu nimic” trebuie să lase dialogul deschis, ca în modelul socratic.

În orice prezent al meu sînt eu, dar un eu pe care sînt gata să îl pun la bătaie. Închiderea, izolarea autistă, reprezintă pierderea prezentului – intrarea în visări și proiecte iluzorii. Cazul „cînd adevărul e știut dinainte, iar discuția este doar demonstrativă”.

3. Autoînșelarea dinspre trecut

În prelegerea sa „Modalități de autoînșelare” din *Crise banalității metafizice*, Alexandru

Dragomir acordă mai puțin spațiu acestui tip de autoînșelare. E vorba despre cunoscutele amăgiri sau minciuni, atît de des repetate cotidian, încît greutatea lor diminuează, iar depășirea lor e destinată resemnării: greșelile trecute, acoperite sau uitate prin voința subconștientă (1), defectele proprii (2), înfrumusețarea trecutului propriu (3).

Felul în care tratăm aceste probleme e cel specific defectelor proprii. Dragomir afirmă: „Vorbim cu dezinvoltură despre defectele proprii și acceptăm cu ușurință repetarea lor. Nu le înlăturăm tocmai pentru că socotesc că le pot remedia oricînd. Știu că sînt indiscret, că sînt lacom, dar – îmi spun mereu – pot oricînd să nu mai fiu”. Amînarea defectelor e legată de netrăirea în prezent: prezentul eului meu, adică al celui eu pe care îl visez curățat de defecte, e amînat. În acest caz, problema nu e că defectele nu sînt conștientizate: faptele trecutului sînt recunoscute, dar rezolvarea problemelor ce răsar în ele e întîrziată; pentru un moment cînd mă voi opri, cînd nu voi mai repeta greșeala.

Altul e cazul defectelor acoperite, uitate, nerecunoscute – fie față de ceilalți, fie față de noi înșine: „N-am înlînit escroc mai mare decît este omul cu sine însuși”. În relația cu propriul trecut se dă o luptă între imaginea de sine și greșeala făcută. Întotdeauna cîștigă imaginea. Ea poate cîștiga și prin transferul vinii asupra altora. Glumind, Dragomir spune că aici femeile excelează. Sau pur și simplu greșeala e uitată subconștient, sau acoperită permanent: „Nu există o sursă mai bună a cunoașterii de sine decît dialogul cu greșeala care îți aparține: a o asuma, a vrea mai tîrziu să o eviți, a o transforma, a-i vindeca sursa”.

Mitizarea propriului trecut nu e un fenomen rar. Mereu întîlnim cîte un povestitor talentat, ce relatează faptele sale eroice. Uneori se repetă „la nesfîrșit acele întîmplări din viața ta care te pun într-o lumină bună. Prin repetiție, ele devin adevărate mituri”. Și, totodată, prin repetiție ele devin imaginea de sine. Numai ele fiind amintite, aceste „izbînzii” par singurele fapte care te definesc.

Nu e doar un amor propriu, ci o agățare de aceste lucruri: orice alt defect, orice altă greșală e gîndită pornind de la aceste eroisme ale trecutului. Iar agățarea de aceste „isprăvi ale tinereții” reflectă „îndoilele nemărturisite, pe care cu vremea le aduni în privința ta însuși. Unii trăiesc, de pildă, o viață întregă pe seama faptului că au fost elevii lui Heidegger. Cu toții facem, într-un fel sau altul, asta: ne agățăm de cîte un lucru favorabil nouă și pe care îl mitizăm pentru a ne contracara micimea, această îndoială lăuntrică a noastră despre noi înșine”.

Modestia, ca opus al acestei atitudini, nu e o simplă modestie, ci conștiința că eu nu sînt doar atît (adică doar ceea ce aș mitiza din propriul trecut), ci mai mult, ba chiar pot fi mai mult. A mă lega de un fapt al trecutului cred că înseamnă a ajunge la un stadiu de suficiență, a împiedica continuarea drumului, aspirația către mai mult. E un soi de „e destul atît”, „cu asta pot trăi mulți ani de acum încolo”.

Alexandru Dragomir, *Crise banalității metafizice* (prelegeri reconstruite de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu), București: Humanitas, 2008, 344p.

Poemata

KONSTANTINOS KAVAFIS

Într-o cetate din Osroene

Ne-a fost adus aseară, cam pe la miezul nopții,
Remon, amicul nostru, rănit într-o bătălie iscată în tavernă.
Prin geamul larg deschis, lumina blîndă-a lunii
cădea pe trupu-i splendid, cum era-ntins pe pat.
Aici sîntem cu toții amestec: sirieni, greci, armeni, mezi.
La fel este și Remon. Totuși azi-noapte parcă
privind chipu-i erotic, scaldat de raza lunii,
gîndul ne zbură la Charmide-al lui Platon.

Traducere de Elena Lazăr

In oppido Osroenae

E taberna in rixa nobis adduxerunt saucium
amicum Rhemonem heri mediam sub noctem.
Per fenestras quas uolumus tota nocte patentem,
pulchrum suum corpus in lecto collustrabat luna.
Sumus colluio hic: Syri, Graeci, Armenii, Medii.
Eiusmodi et Rhemon est. Verumtamen heri cum collustrabat
mollia ora sua luna,
animus nobis uoluit ad Platonicum Charmiden.

Traducere de Liviu Franga

VERBA LATINA